

Kentin ve Kentsel Yaşamın Patolojisi

Ömer Aytaç*

Öz

Modern kentler, teknik ve iktisadi koşullar itibariyle gelişkin bir nitelik taşıyalarda pek çok açıdan, birey ve toplum için negatif unsurlara sahiptir. Kentin iç dinamikleri ve iktisadi, siyasi ve sosyal koşulları, birey üzerinde yer yer bir baskı sarkacı olarak işlev görür. Rasyonalite, gayrişahsilik, maddiyatçılık, hız ve mobilizasyona bağlı olarak çoğu zaman, kent ilişkilerinde bozulma, denge yitimi ve sosyal ağ ilişkilerinde sarsıntılar olur. Aidiyet, bağlanma, kalıcılık ve istikrarlı ilişkiler bundan büyük yara alır. Bu yüzden kent/metropol yaşamı, sosyal ve psikolojik risklerle yüklü tekinsiz bir iklime karşılık gelir. Kentsel yaşam, bu bağlamda, iğreti ilişkiler, yabancılaşma, kaybolan bağlar, özgürlük yitimi, yalnızlık ve çoğu zaman kapatılmışlık duyguları gibi patolojilerle yüküldür. Bu makalede, kent ve kentsel yaşamın ürettiği patolojiye farklı perspektiflerden bakılmakta, kentsel yaşamın taşıdığı sosyal geri çekilme, sosyal bağ kopukluğu, ruhsal çöküntü ve yalnızlık gibi risklere odaklanarak, kentin/metropol yaşamının saldıdığı negatiflerin muhasebesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, metropol, yabancılaşma, para ekonomisi, kozmopolit kişilik, yalnızlık

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
E-mail: oaytac75@hotmail.com

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-5435-7107>

Geliş Tarihi: 15.06.2020 ▪ Kabul Tarihi: 30.06.2020

Pathology of the City and Urban Life

Ömer Aytaç*

Abstract

Modern cities, although developed in terms of technical and economic conditions, have negative elements for the individual and society in many ways. The inner dynamics and economic, political and social conditions of the city function as a pendulum of pressure on the individual. Due to rationality, informality, materialism, speed and mobilization, there is often a breakdown in urban relations, a loss of balance and a shake-up in social networking relations. Belonging, attachment, permanence and stable relationships suffer from this. Therefore, urban/metropolitan life corresponds to an uncanny climate laden with social and psychological risks. Urban life, in this context, is burdened with pathologies such as temporary relations, alienation, lost bonds, loss of freedom, loneliness, and often feelings of closeness. In this article, the pathology produced by urban and urban life is looked at from different perspectives, focusing on the risks of urban life such as social withdrawal, social disconnection, mental breakdown and loneliness, and accounting for the negatives unleashed by urban/metropolitan life.

Keywords: Urban, metropolitan, alienation, money economy, cosmopolitan personality, loneliness

* Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Humanity and Social Sciences. Sociology Dep.
E-mail: oaytac75@hotmail.com

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-5435-7107>

Received Date: 15.06.2020 ■ Accepted Date: 30.06.2020

Giriş

Günümüz kentleri, hızın, dinamizmin, değişim ve geçişkenliğin yoğunluk kazandığı akış alanlarını oluştururlar. Özellikle küresel kentler, işgücü, emek, para, bilgi, yaşam tarzı, tüketim ve değersel değişkenliğin en yoğun yaşandığı alanlardır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması toplumsal mobilizasyonu artırma etkise yaratırken, insanlar eskiye oranla daha kolay yer değiştirmeye, mekân üzerinde seyahatler yapma, birbirlerini tanıma, etkileşim kurma ve sosyal/kültürel alışverişte bulunma imkânı yakalarlar. Yaşadığımız çağ, bir bakıma kentsel akışkanlığın; insan, eşya, para, bilgi ve değer değişiminin zirveye çıktığı bir zamana tekabül etmekte. Bu doğal olarak büyük imkânlar ve fırsatlar önümüze serdiği gibi, kent ilişkilerine dönük hoşnutsuzlukları ve değersel erezyonu da beraberinde getirmektedir. Kentsel yoğunluk, ilişkilerdeki artış, topluluksal etkinliklerin artması vs. ne yazık ki, insani ve sosyal birlik/bütünlüğün tesisi, sosyal kaynaşma, dayanışma anlamına gelmemekte, aksine, parçalanma, ayrıksılık ve yarılma hissiyatına dönük oluşumları hızlandırmaktadır. Özellikle büyük şehirler, teknik işbirliğinin, zorunlu karşılaşmaların, maksatlı gruplaşmaların damgasını vurduğu sahte sosyalite tezahürlerine sahne olmaktadır.

Kent, sosyal bilimciler tarafından taşıdığı heterojen unsurlardan dolayı bir tekinsizlik ve kaos ortamı olarak görülür. Kent ilişkileri, rasyonel ve bireycilik teması üzerinden kurgulandığından bu insani özle çelişik pek çok tutum ve davranış kalıbının köken bulmasını sağlar. Kentte yabancı vardır, insanlar işbölümü ve uzmanlaşmanın bir araya getirdiği gruplar içinde çoğu zaman rekabetçi, çatışkan ve zoraki uzlaşma kültürü icat etmek suretiyle yaşarlar. Bunu bir yaşam kültürü dahilinde sürekli hale getirirler. Ancak bu yaşam kültürü, içinde türlü gerilimleri, korkuları ve endişeleri de taşır.

Bu çalışmada, kentin ve kentsel yaşamın patolojisine odaklanılmakta, kent ve metropol yaşamının ürettiği gerilim ve kaotik durumun birey ve toplum açısından taşıdığı anlama dikkat çekilmektedir. Kentin, para ekonomisinin pençesinde, teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin kısılcığında, küresel rüzgârların hızlandırdığı zaman eşliğinde her daim yeniden inşa olduğu, birey ve toplumu kendi kozasında yeniden harmanladığı zamanın değişmesi ile kentsel ilişkilerin de yeni ve farklı boyutlar kazandığına işaret edilmektedir.

Kentin Sosyo-Kültürel Coğrafisi

Kent, birbirinden farklı toplumsal, iktisadi ve kültürel süreçlere aracılık eder, sayısız işlevleri karşılar ve insan/toplum hayatını şekillendirme ve organize etme açısından

hayati bir önemdedir. Fiziksel olarak bir bütünlük ve yoğunluk taşıdığı gibi, oldukça geniş bir toplumsal ilişkiler networkunun da düğümlendiği sosyal bir birimdir. Bu yönüyle kent, sadece maddi bir olgu, süreç değil, aynı zamanda içinde taşıdığı geniş ve büyük toplumsal dünyanın da oluşturucu gücüdür. İnsan kendisi gibi olmayanla, farklı olan, öteki olan, yabancı olanla karşı karşıya geldiği, etkileşime geçtiği ve birlikte, beraber bir dünya kurduğu yerdir. Bu bağlamda kent, birbirinden farklı yaratıcı ve yıkıcı süreçlerin içiçe geçtiği, yeni sentezler oluşturduğu, her daim yenilenen, yeniden inşa olan, bir bütünlüğü ve somut yüzü/görünümü olan bir yerdir. İnsan bu yerde/alanda başkası ile yeni bir düzen kurar, bir sözleşme dahilinde hukuk inşa eder, işbirliği yapar, işbölümünde bulunur ve müthiş bir enerji ile yeni ve tipik bir yaşam mimarisi oluşturur.

Kentli ya da kentsel yaşam dediğimiz şey, bireyin, topluluğun, yurttaşın değerleri ile birlikte inşa ettiği ve başarıyla sürdürdüğü bir toplumsal organizasyon, bir yaşam kültürü ya da farkında olmadan kendimizi adapte ettiğimiz sihirli, harikulade bir sosyal mimari. Bu sosyal mimari içinde, iktidar, hiyerarşi, üretim/tüketim biçimleri, işbölümü, uzmanlaşma türleri, savaşlar, inanma ve saldırganlık biçimlerini taşıyan birbiriyle uzlaşıcı olduğu kadar çatışkan geometriler de kuran, kimi zaman benzeşen, kimi zaman çelişen yanlarıyla şekilsiz, amorf bir forma sahiptir. Özellikle bugünün kentleri, yıkıcı ve yaratıcı güçlerin zirveye çıktığı, varlık bütünlüğünü koruyabildikleri gibi yakıcı toplumsal çözümler ve risklerle sınanan, dengesi sarsılan, disorganize görüntüler veren bir yapıdadırlar. Dolayısıyla, modern kentler imkânlar kadar risklerin de yaygınlaştığı, yaşamakla yokolma arasındaki sınırların her daim yeniden çizildiği, rizikolu ve tehlikeli bir yaşamsal uzama göndermede bulunurlar.

Bugünün kentleri, kırsal karşıtlarına oranla, daha özgür, dinamik ve konformist bir işleyiş dizgesine sahip olmakla birlikte, aynı zamanda, daha rasyonel, bireyci, gayrişahsi, maddiyatçı ve hesapçılık içeren bir mantaliteye sahiptir. İbn'i Haldun'dan günümüze gelinceye kadar kent üzerine çalışan sosyal bilimciler, kentin kırsaldan ayırıcı yanlarını hep öne çıkarıp, kentin farklı, yeni ve özgün bir kültürel tradisyona sahip olduğu ve onu bu bağlam içerisinde anlamının gerekliliğine vurguda bulunurlar.

Kent kuramcıları, kentlerle ilgili tanımlayıcı karakteristikleri tasnif ederken, kimi zaman birbirleriyle çelişkili saptamalara da yer verirler. Örneğin; bazıları kentleri, uygarlık merkezi, yenilik, hareketlilik, ilerleme, özgürlük ve mutluluk kaynağı olarak görürken, kimileri de kentleri saldırgan ve güven vermeyen kalabalıkların suç, şiddet ve ahlaki yozlaşma kaynağı olarak görür. Kentler kimi ayırıcı özelliklerin de mekânıdırlar. Örneğin; yenilik, buluş, ekonomik gelişme, sanayileşme, askeri, dini ve iktisadi örgütlenme ile siyasal değişimlerle karakterize oldukları gibi, aynı

zamanda yeni değerler ve tutumlar, özgürlük, yabancılarla karşılaşma, işlevsel farklılaşma, biyolojik ve kültürel çeşitlilik, kozmopolitanleşme, melezleşme, uygarlaşmanın ve örgütlü kontrolün mekânlarıdır. Kent her halükarda, ayrımcılığı dışlar, farklı kimliklerle karşılaşma ve birlikte yaşama imkanları sunar (Marotta, 2005; Le-febvre, 1998; Giddens, 2000; Özyurt, 2007, s.4).

Modern kentler, bireyci, rasyonel ve maddiyatçı ekseninde, anlık değişimi harekete geçirici bir aklı hep canlı tutarlar. Kısa-vadecilik, süreksizlik, hız ve dinamizmin büyümesi hiç eksik olmaz. Küresel bireyci kültürün bazı özellikleri, sözgelimi, kısa vadeli, kurumsal ağlar, takıntılı tüketim, hızlı kimlik dönüşümleri vs. (Elliott ve Lebert, 2011, s.9) hepsi modern kent (metropol) yaşamının icbar ettiği hususiyetleri oluşturur. Kent aynı zamanda mekânsal olanı yeniden üreten ve inşa eden yönleriyle, yapay bir uzama karşılık gelir. Güç ve düzene dair hiyerarşik formları üretir ve yeniden kurar. Kapitalist tasarruflar mekânı ürettiği gibi temsil ve tüketimini de organize eder. Mekâna dönük tasarruflar, kapitalist ya da ticari stratejiler, mekân üzerindeki sınıfsal ayrışmayı gözle görülür kılar. Mekânın sınıfsal tanzimi, yaşam dünyalarını, kültürel ve sosyal kategorileri tanzim eder. Bu haliyle, mekân üzerinden sosyal yaşam yeniden üretilir. Mekânsal olan kendi tinselliği ve ilişki formunu sosyal yaşamın içlerine yayar, bireysel olanın tüm bölmelerine nüfuz eder.

Modern kentler, günümüze gelinceye kadar yoğun nüfus, göç, bürokrasi, siyaset, finans ve kültürel sermayenin akış alanlarını oluşturduklar. Hem nüfus hem de hacim olarak büyüyerek mega şehirlere, metropollere dönüştüler. Metropoller, sadece fiziki ve demografik büyüklük/yoğunluk olarak değil, aynı zamanda büyük sermaye potansiyeli, etnik ve kültürel çeşitlilik, insan, para, değer ve kültürel akışkanlık itibarıyla devasa bir sosyo coğrafyayı andırırlar. Bu bağlamda, hız, mobilite ve küresel akış trafiği itibarıyla metropoller günümüze gelinceye kadarki emsallerinden epeyce farklılaşmış durumdadırlar. Büyük kentlerin belki de en dikkat çeken yanları, küresel rüzgârlara ziyadesiyle açık olmaları, yenilik ve değişimleri anlık olarak yansıtılmaları ve her daim kabuk değiştirerek, yenilenerek varlıklarını sürdürüyor olmalarıdır.

Kent, içinde farklılığı, yabancıyı, ötekini, bize benzemeyeni, bizden olmayı barındırır, buna bağlı olarak mekânsal, sosyal hiyerarşileri tanzim eder, farklılık imleri üzerinden ortak, kolektif bir yaşam kültürü üretir. Gerçekte, kentin fiziki-sosyal mimarisi, bir toplumsallık, kültür ve kimlik üretme potansiyeli taşır. Kentin iç dinamikleri ve dışsal etkiler sayesinde, tipik kent kültürü ya da gündelik yaşam kültürü dediğimiz, ortak ve ayırıcı davranış kodları ortaya çıkar. Kent, fiziki ve sosyal ontolojisi itibarıyla, yapıp-etmelerimiz için zihinsel bir arkaplan oluşturur.

Bugün için, kentler, (küreselleşmenin de etkisiyle) geçmişe kıyasla daha değişken ve dinamik, dolayısıyla yeni farklılaşma ve yeniden yapılanma tecrübelerine

sahne olmaktadır. Bu sayede, iktisadi, sosyal ve kültürel hayat, yeni risk koşulları ile tanışmakta, bildik, alışıldık yaşama biçimleri, tutum ve davranış ölçüleri yeniden inşa olmaktadır. Hiç kuşkusuz bu yeni süreç, güven, işbirliği, dayanışma, bağlılık ve sadakat gibi insani değerler üzerinde zayıflatıcı bir tesir meydana getirmektedir. Güven ve dayanışma temelli bağlılıklar yerini, rasyonel ve bireysel öz-çıkara, dolaşısıyla, ayrışma ve izolasyona bırakmakta, sosyal ağlar, içerisinde geleneksel güven unsurlarını (sadakat, özveri, paylaşım vs.) barındırmayan soğuk, ikircikli ve mesafeli ilişkilerle karakterize olmaktadır. Dolayısıyla, kentler, farklılık/özgürlük mekânı olarak sayısız avantajlar vaat ettikleri gibi, tehditler ve tehlikelere de ileri derecede açıklık gösterirler. Nitekim, kentin/kentsel yaşamın doğası, taşıdığı karakteristikler birey/toplum için büyük bir basınç ve travma kaynağıdır.

Yabancılar, sığınmacılar, göçler, sosyal heterojenlik, yoğunluk, kalabalık olma, anonim ve kozmopolitlik sayesinde kentler yaygın ve geniş bir risk haritasına sahiptirler. Kent içi koşullar, yaşanan krizler ve darboğazlar, çok yönlü olarak kentsel yaşamı yüksek bedeller ödemekle karşı karşıya getirir. Artan eşitsizlik, sınıfsal ayrımlar, farklı statü grupları, farklılık arayışındaki bireyler, farklı kimlik temsilleri, çatışan kültürler vs. hepsi kentli yaşamı kırılğan ve naif bir fay hattına hapseder. Bu yönüyle kent, bitimsiz bir kargaşa, hareketlilik ve meydan okuma sahnesidir. Bununla birlikte kent, bitimsiz bir kargaşa, hareketlilik ve meydan okuma sahnesidir. Bununla birlikte kent, bitimsiz bir kargaşa, hareketlilik ve meydan okuma sahnesidir. Bununla birlikte kent, bitimsiz bir kargaşa, hareketlilik ve meydan okuma sahnesidir.

Kentin Kamusalığı, Ahlakiliği Ve Tehditler

Kentin toplumsal uzamı, herkes ve herkesimden insana açık yanlarıyla kamusal birer platformu andırır. Kentli yurttaşların karşılaşma, buluşma, birlikte hareket etme, ortak iş yapma ya da bireysel, grupsal temsil performansları, mekânları, alanları kamusal bir kisveye büründürür. Kentin kamusalığı, insan ve toplum ilişkilerini belli bir kalıp içinde tutar, tutum/davranış ve performatif gösterimler için kural koyucu ve belirleyici bir totaliteye sahiptir. Kentin tinsel aurası, toplumsal muhayyilesi, kolektif hafızası kamusal alanın tüm hücrelerinde yankı bulur, bir yandan da tüm bunlar kamusal alana bir ruh ve kimlik kazandırır.

Kentin kamusalığı, kural koyucu ve düzenleyici mantığı üzerinden her zaman tartışma konusu olmuştur. Her kentin açık ya da kapalı alanları, zımni olarak belli bir davranışsal odayı dikte eder, ahlaki sınırlar çizer, insan etkinliklerinin yönünü ve içeriğini belirler. Bu yüzden insanlar, kamusal alanlarda, özel alanda olduğu gibi davranamaz, kişisel kullanım ve tasarrufta bulunma talebinde bulunamazlar. Zira o yerler, kentin ve kentlinin ortak alanlarıdır, kişisel tasarruf iyeliği devre dışıdır. Bu yüzden, ahlaki ölçüler kamusal alanın düzenlenmesinde her zaman belirleyici bir önem taşır. Ancak, kentin dönüşümü, modernite, kapitalizm, aşırı

kentleşme, rasyonalite ve çıkar odaklı insan ilişkilerinin öne çıkışı vs. kamusal alanda ahlakiliğin tartışılması sorununu beraberinde getirmiştir.

Modernite, bir ideoloji ve sosyo-iktisadi düzen olarak kentin ve kent kamusalılığının dönüşümünde, yeni/farklı bir yüzey kazanmasında büyük pay sahibidir. Modernite ile kent içi sınırların kalkması ve kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artması kentte yaşayan herkesi birbirine yabancı hale getirerek, ahlaki kontrolü zorlaştırmıştır. Zira yabancı, ahlaken yargılanması mümkün olmayan kişidir. Hiçbir yere ve kişiye bağlı değildir, onun davranışları, ancak yasal yaptırımlarla kontrol altına alınabilir. Birbirini ahlaken yargılaması mümkün olmayan insanlar arasında duygusal yakınlık beklenmez. Bu, yabancılar arasındaki ilişkinin kuralsız olduğu anlamına gelmez. Zira ahlak kurallarının yerini piyasa ekonomisinin değerleri ve insan haklarına kaynaklık eden evrensel etik değerler almıştır (Özyurt, 2007, s.18).

Chicago Okulu'nun önemli isimlerinden biri olan Louis Wirth, Tonnies, Durkheim, Simmel ve Park'ın fikirlerini birleştirerek kent yaşamına ilişkin kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Wirth, şehrin kamusalılığın ve ahlakiliğinin sınırlarını belirsiz hale getirdiği ve bunun arkaplanında kente özgü rasyonalitenin olduğunu ileri sürer. Ona göre, şehir, büyük, yoğun ve sosyal yönden farklılaşmış bir nüfus ortamına sahiptir. Bu özellikler, gayrişahsi, yüzeysel ve geçişli bir yaşam tarzıyla sonuçlanır. Milyonlarca insanla birlikte yaşayan şehirli, kırsal yerleşimcilerden çok daha fazla insanla temas kurarlar. Şehirli insan, diğerlerinin farkına vardığı zaman hiçbir surette onların kim olduğunu bilmez ama ne yaptıklarını bilir. Örneğin; otobüs sürücüsü, çiçekçi ya da mağazadaki tezgâhtar gibi. İnsanlar arasındaki etkileşimin nedeni kişisel arkadaşlık değil aksine kişisel faydadır (Macionis, 2012, s.581).

Wirth, ayrıca, kent insanının ahlaki duygusunu büyük ölçüde kaybettiği ve bunun büyük bir kaosa neden olduğuna işaret eder. Wirth, kentsel yaşama dönük hoşnutsuzluğunu ifade ederken, aynı zamanda, kırsal, geleneksel ve topluluksal yaşam tarzının kaybolmasını endişe ile karşılar. Sennet ise, modern toplumun kamusalılığının sapkın komünal yaşamla iç içe geçtiği bir anomali haline tekabül ettiğinden söz eder (Özyurt, 2007, s.19). Benzer şekilde Simmel de, kentlerde, özellikle ekonomik unsurların merkezi hale gelmesi ve her şeyin ölçüsünün para olmasının, değer ve ahlaki yapıda zayıflamalara sebebiyet verdiğine dikkatleri çeker (1996).

Elliott'un da ifade ettiği gibi, küreselleşme, neoliberalizm ve piyasaların yaygın biçimde özerkleşmesi, sıradan insanların yaşamlarındaki ahlaki bağların gücünü belirgin biçimde zayıflatmıştır (2017, s.46). Kente ve hayata sinen maddiyatçı tasarruflar, ahlaki olanın geri çekilmesi, hayattan ve piyasadaki silinmesinin kapısını aralar. Kentte ayakta kalmak, keskin bir iktisadi aklı öne çıkartır, hesapçı tasarruflar, her türden ilişkinin yapısını dejenerer eder. Ahlak, insani ilişkileri sürdürmede, fan-

tastik bir öge haline gelir. İktisadi, ticari akıl, değer ve ahlaki ilkelerin gücünü azaltır, paraya tahvil edilemeyen bir ilke, değer, hüküm çaptan düşer, önemi ve işlevini yitirir. Böylelikle kentler, ahlaki koruyucu kalkandan mahrum hale gelir, tinsel kimliklerini, kültürel derinliklerini kaybederler. Ahlaki örtünün kalkması, kent içi ilişkilerde yaşanan çözümleri hızlandırır, kentsel yaşam risk ve sosyo-psikolojik sorunlara daha fazla açık hale gelir.

Gerçekte, kentin doğası, ahlakilik için bir dezavantaj içerir, zira yabancının, ötekinin, dışarıklı olanın, her türlü farklılığın mekânı olarak, insana, “birey” olma yetisi kazandırabildiği gibi, bireyselliğin boşluklarına, eksikliklerine boyun eğmeyi, bireysel isteklerin tatmin arayışlarını da kamçılar, normdışı davranma eğilimini güçlendirir, sapma ve şiddet gösterimleri için tetikleyici bir rol de oynar. Kentler, kırsal/kapalı cemaatlere nispetle soft bir sosyal kontrolün varid olduğu, arzuların önündeki engellerin zayıfladığı, bir tür özgürlük adası olabildiklerinden, bireyler daha esnek ilişki ağları geliştirir, ahlaken kendilerini daha az bağlayıcı bir konumda hissederler. Onları ilgilendiren ve zorlayan tek şey, yurttaşlık ahlakı ya da sorumluluğudur. Bu kişiyi bağlayan ya da arzularını gemleyen, bir başkasına ve toplumuna karşı saygılı ve sorumlu davranmasının yegâne unsurudur.

Böyle bir ortamda, ahlak bağlayıcı ve belirleyici gücünü kaybeder, aykırı ya da tuhaf insan ilişkileri olağanlaşır; ahlakilik ölçütlerini zorlayan hatta ihlal eden pek çok davranış kural halini alır. Zira insan ilişkileri ancak diğer insanların refah ve iyiliğini esas alan bir sorumluluk temelinde yürütüldüğünde ahlakilik vasfı kazanır. En başta ahlaki sorumluluk, çıkar gözetilmemesi noktasında kendisini gösterir. Dürtüsü ne ceza korkusu ne de kişisel kazanç hesabıdır. Ahlaki sorumluluk, mecburi olarak yerine getirilmesi gereken bir sözleşmeye ya da kişisel yarara veyahutta karşıdakinin takdirini kazanmaya dönük bir öngöründen kaynaklanmaz. Öteki kişinin ne yaptığı ya da ne tür bir kişi olmasına da bağlı değildir. Sorumluluk bencilikten, kişisel yarar esprisinden tümüyle arınmış ve koşulsuz olduğu müddetçe ahlakidir. Sırf insan olduğundan dolayı öteki şahıs için duyulan sorumluluğun ve özel olarak yapılan yardım ve kişinin derdine deva olma yönündeki ahlaki dürtünün, herhangi bir argümana, meşrulaştırmaya ve de bir kanıt ihtiyacı yoktur (Bauman, 1998, s.81). Dolayısıyla, kentin rasyonalitesi ve hızlı akan temposu ahlakiliği aşındırarak, kalıcı değer ve ahlaki ölçülerin heba olmasına neden olur. Hiçbir ahlaki ve geleneksel referans, hızla akan yaşamın yıkıcı temposuna ayak uyduramaz.

İnsanlar kurdukları maddi ve maksatlı ilişkilerden alacakları kazançları artırma gayesiyle giderek daha iktisadi ve çıkarıcı tutum geliştirirler. Hayatın gayesi, kolektif fayda teminine değil, bireysel hızlı kâr maksimizasyonu için bitimsiz bir mücadeleye sabitlenmiştir. Böyle olunca, hayata anlam katan değerler ve istikrarlı yaşam ölçütleri çaptan düşer, bizi toplum olarak hızlı kâra ulaştıracak geçici ve operasyonel

tutkular ve ihtiraslar yükselişe geçer. Modern yaşam, önünde sabiteleri olmayan, hesapçı bir rasyonalitenin klavuzluğunda yol alan, yoğun buhranlarla sınıranan ölümcül bir sınır hattında akıp gider. Belki de kentte yaşanan buhranlar, çatışmalar, güvensizlik e kopan sosyal bağların temelinde, ahlakın koruyucu, bir arada tutucu tutkalının artık işlevsiz kalışıdır denebilir.

Bağlantısız, Kopuk, Akışkan İlişkiler Sahnesi

Modernlik ile birlikte kentler tarihsel ve otantik kimliklerini muhafazada zorlanmakta, yapay ve kurgusal yeni biçimler almaktadırlar. Belki de bu süreçte kendisini hissettiren en önemli husus, sosyal yaşam dünyasının parçalanması ya da ölümcül sosyalitelerin kent yaşamının başat unsuru haline gelmesidir denebilir. Bir başka deyişle, modern kentlerde, sosyal ağlar, topluluk duygusu, aile, akrabalık gibi asal bağlılıklar büyük tehditle karşı karşıyadır. Kente özgü akılcı/iktisadi tasarruflar, geniş ve bağlayıcı sosyalliğin sürdürülebilirliğini zayıflatır, sosyal yapının bütünleşik doğasını esnetir.

İnsanların akılcı, ben odaklı ve ticari düşünmesi sayesinde, özgeci, kolektivist ve fedakârlık temelinde sosyal ilişkilerin sürdürülmesi olanaksız hale gelir. Bu durum aslında, insan insana ilişkilerin ölümü, uzun vadeli ve bağlayıcı toplumsallıkların işlevselliğini zayıflatarak, bireyci, özerk, ticari, planlı, hesapçı bir ilişkiler dizgesi ortaya çıkarır. Modern kent yaşamı, ister istemez soğuk ve yalnızlık yüklü ilişkiselliklere dayanır, teknik işbölümü temelinde varlığını idame ettirir. Sosyal bağların çözümlüğü, toplumsal dünyada gözlenen parçalanma, bireyin eksik ve hatalı bir iklimde varoluşunu sürdürmesine neden olur. Modern kentte yaygın bireyciliğin hükümlerliği, sosyal hayatı sürdürmek için elzem kabul edilen, güven, gelenek ve ahlaki bağları çözer.

Modernitenin kent/metropol tasarımı, parçalı, bölük-pörçük, ayrıkçı enstantanelere tekabül eder. Burada kent, en ölümcül yüzünü, kaybolan bağlar, geri çekilen ahlakilik ve yıkıcı bireyciliğin yükselmesinde gösterir. Örneğin; Daniel Bell, modern kent ortamında, insanların giderek artan biçimde sadece kendi kişisel çıkarlarını koruma peşinde olduklarını, bunun da aktif yurttaşlık ruhunu ortadan kaldırdığını ileri sürer. Bell, seküler püritenizm çağının tüketim odaklı zevk arayışı çağına dönüştüğü, bunun da, özellikle çok uluslu şirketler ve büyük holdinglerin ortaya çıkmasına yaradığını ifade eder. Richard Sennett, “Kamusal İnsanın Çöküşü” (1978) adlı eserinde, kendini gerçekleştirme, duygusal tatmin ve bencillik kavramlarının hakimiyeti lehine ahlaki bağların nasıl kaybolduğunu anlatır. Farklı bir bakış açısından Allan Bloom, “ahlaki görecelik kültürü” nü etkili şekilde eleştirir.

Bloom'a göre günümüzde insanlar, ruhsuz, bağlantısız ve çevresinden soyutlanmışlardır. Kimseyle ya da hiçbirşeyle koşulsuz bağlantı kurmayı öğrenememiştir. Robert Bellah da, "Habits of Heart" da, Amerikalıların izole edici, kişisel gelişimi öngören ve diğerlerine karşı sorumluluk alma ve kamu işlerine katılım olasılıklarını ortadan kaldıran bir bireysellik içerisine hapsedildiğini ileri sürer. Belki de azgın bir bireysellik kültürünün sonucu ahlaki bağlarda görülen erozyonu vurgulayan en etkili eser, Robert D. Putnam'ın "Bowling Alone- The Collapse and Revival of American Community" adlı çalışmasıdır. Putnam'a göre modern toplumun krizi, kopmuş bağların ve gerileyen demokrasinin sonucudur. Putnam, bireylerin aile yaşamından, arkadaşlarından, iş arkadaşlarından ve sistemin kendisinden giderek koptuğu güncel sosyal değişimleri açıklamak için "bowling" metaforunu kullanır. Ona göre sivil katılımın yerini bağlantısız bireycilik almıştır. İşbirliği yapan topluluğun yerini ticarileşmiş rekabet, samimi ilişkilerin yerini mesafeli karşılaşmalar almıştır. Bunlar, Putnam'ın ahlaki bağların zayıflamasına yol açtığını düşündüğü zıtlıklardır (Elliott, 2017, ss.43-44).

Bauman akışkan bir çağda, sadece finans, bilgi ve siyasetin değil, hayatın bir bütün olarak likidite hale geldiği, kültürel değer ve davranış kalıplarının da buharlaşarak esnek ve akıcı bir boyut kazandığını ifade eder (2017). Bir başka ifade ile bu yeni dönemde, her şey gibi değerler ve ahlaki hükümler hızın, geçiciliğin ve yaygın mobilizasyonun dümen suyuna girerek buharlaşıyor, eski önem ve değerini kaybediyorlar. Yere, mekâna ve zamana dönük bildik algılar/anlayışlar bu yeni dönemde uçucu, mobilite ve esnek hale geliyor, yer duygusu, mekân kimliği ve zamana dair algılar yapıbozuma uğrayarak, sosyal ilişkiler, bağlantısız, birbirinden kopuk, parçalı ve istikrardan yoksun hale geliyorlar. Yer duygusunun kaybı, sadakat, bağlanma, aidiyet vb. ontolojik sorunların da kaynağı durumundadır.

Metropoller, söz konusu değişimin en yoğun yaşandığı yerlerin başında geliyorlar. Metropoller, binlerce insanın kalabalıklar halinde caddelerde, sokaklarda, meydanlarda aktığı, karşılaştığı, etkileşim kurduğu devasa bir insan seline evsahipliği yapmakta. İnsanlar, zihnen ve sosyal olarak tek ve yalnız olarak kendilerini algılamakta, buna karşın, birbirlerine, kurumlara, mekânlara, sosyal ağlara fonksiyonel açıdan bağlanmış hissetmektedirler. Kent hayatı bu zoraki bağlanmalar, bağlantılar, karşılaşmalar ve etkileşimlerden oluşan yapay bir sosyalite networkunu andırır. İlişki ya da etkileşimlerin arkaplanında rasyonel bir hesap, ince dokunmuş bir plan ve etkili bir bürokratik organizasyon mantığı vardır. Kişi, kent hayatının aktif bir süjesi olmak için, ister istemez bu rasyonel, bürokratik oyuna katılmak zorundadır. Kent, duygusallık, spontanelik, doğallık ve hesapsız davranmayı kendi mantığı içerisinde işlevsiz kılar, işe yaramayan, kent ilişkilerini aksatan lüzumsuz bir aparata

dönüştürür. Dolayısıyla, kent fiziksel yakınlaşma sağlarken, aynı zamanda, ayırışma, kopukluk ve izolasyon süreçleri de üretir.

Modern kente, karmaşa, kaos, koşuşturma hali egemendir ve bu beraberinde stres, güçsüzlük, yalnızlık ve kendini bir av gibi hissetme hali yaratır. Bu av-avcı ilişkisinde, kişisel yakınlaşmalarda bile iktidar ilişkisinin varlığı olanca ağırlığı ile hissedilir. Eskinin geleneksel toplumlarında örtük olarak yaşanan bu iktidar ilişkileri, günümüzde artık örtüklüğe gerek duymadan, tıpkı mahremiyetin ortadan kalkması gibi alenileşmiş şekliyle yaşanır. Bunların her biri aslında, içe dönmeyi daha fazla kışkırtan, kaçma duygusunu yoğunlaştıran süreçlerdir. İnanılan değerlerin geçerliliğini yitirmesi, sahip olunan sosyal rollerin geçicileşmesi ve sürekli istikrarsızlık yüzünden, kalıcı kimlikler oluşturulamaz (Aydın, 2005, ss.15-16).

Birey, metropolde izole olmuş, yabancı ve yalnızlık yüklü bir kimliğe bürünmüştür. Kentteki görece özerk ve bağımsız yaşamına karşı bu şekilde bir bedel öder. Kentin rasyonel ve hızlı akan bürokratik mekanizması içinde yaşama tutunmak, kişisel, duygusal ve öznel tasarruflardan feragat etmeyi gerektirir. Ne var ki, kentin gayri şahsi ilişkiler dizgesi, bir özne olarak bireyin varoluşuna imkân tanımaz, kişisel, sosyal ve duygusal yaşamın renklerini donuklaştırır, cari sistemin uyumlu bir aparatı haline dönüştürür (Simmel, 1996, s.83). Kişi, hızlı akan kent ilişkileri içerisinde sabit, istikrarlı, kalıcı yüzünü yitirir, güven, sadakat ve uzun vadeli ilişkiler geliştirmede sıkıntılar yaşar. Çünkü kentsel yaşam, geçicilik, değişme ve hareket üzerine işler. Uzun soluklu bağlılıklar, cemaat yapıları ve sosyallik örüntüleri can çekişir. Metropol, rasyonel tasarruflara bağlı, para ekonomisinin herşeye nüfuz ettiği, hayatın bir alış-satış temelinde aktığı mekanik ve yapay bir ilişkiler uzamıdır.

Kent, bireyi, sonsuz bir özgürlük ve özerklik algısı içerisinde tutarken, aynı zamanda, devasa kurum ve aygıtlar yolu ile onda sürekli bir kontrol, gözetim ve baskılanma duygusu yaratır. Kişi bir yandan yakın çevresinin denetim ve gözetiminden boşaldığı duygusu yaşarken, öte yandan, bürokrasi, hukuki aygıtlar, kamuoyu ve sayısız gözetim aparatları yoluyla, resmi ya da özel denetim çarkının tam da odağında yer alır. Caddeler, sokaklar, alışveriş merkezleri, meydanlar, çalışma ofisleri vs. birey için hep bir izlenme, görülme, değerlendirilme, yargılanma ameliyesine karşılık gelir. Özel ya da mahrem alan diye bir şey artık yoktur. Tanıdık tanımadık çok sayıda insan, kurum, her gün özel hayatımıza, ilişkilerimize, davranışlarımıza tanık olur, onların bakışından kurtulmak, azade olmak neredeyse imkânsızdır. Bir yandan kentin özgür ve gayrişahsi dünyasında yer kapmanız bir yandan size yönelebilecek yabancı ve düşman bakış ve müdahalelerden kendinizi korumanız gerekir. Çoğu zaman kişi fırsatını bulduğu anda uzlete çekilme, insanlardan uzaklaşma, gözetim/denetim çarkının dışında kalma adına kimi atraksiyonlara başvurur. Bu aynı zamanda, modern insanın bilinçli olarak kabuğuna çekilme, kalabalıklardan uzak

durma, risksiz bir yaşama yelken açma isteğinin bir tezahürü olarak belirir. Kişi uzlete çekilerek, insansız ilişkiler içine girerek kendisini, kötülüğün uğramadığı, güvenli bir limana bırakmak ister.

İğreti İlişkiler, Hesapçı Kişilikler, Yabancılaşma

Alman sosyolog Georg Simmel (1858-1918), kent yaşamının bireylerin gündelik yaşamlarını nasıl şekillendirdiği üzerinde durur ve şehirlerin mikroanalizini yapmaya çalışır. Ona göre, bireyler kenti, “insanların, amaçların ve olayların itişip kışması olarak algırlarlar. Bütün bu uyaranlar tarafından boğulmayı engellemek için, şehirliler bıkkın (blase) bir tutum geliştirirler ve kendilerini etraflarındaki çoğu şeye kapatırlar. Bu ayrışma, şehir sakinlerinin diğer insanlara karşı acımasız olması anlamına gelmez; sadece zamanlarını ve enerjilerini kendileri için önemli olan insanlara ve işlere odaklayabilmek amacıyla bir yaşam stratejisi olarak mesafelerini korurlar” (Macionis, 2012, s.580).

Kentli insanın diğerlerine karşı tutumu/davranışı, genelde ikircikli, resmi ve çekingenlik içerir. Simmel, bunun temelinde sadece kente özgü kayıtsızlık değil, aynı zamanda hafif bir nefret ya da en azından karşılıklı yabancılık duygusu ve iğrenme olduğunu ifade eder. Bu kişiye, aynı zamanda paradoksal gibi gelecek olsa da, her tür koşul altında imkânsız olan bir kişisel özgürlük de kazandırır. Kişilerin sayısı metropolü özgürlük mekânı kıldığı gibi, yurttaşların iktisadi, kişisel ve entelektüel ilişkilerinin belli bir noktasında kozmopolitanizm tezahür eder. Bu arada kentteki yaşam da bir tür kazanma mücadelesine dönüşür; kişisel renklerini yitiren gayri şahsi parçalardan oluşan bir görünüme kavuşur (Martindale, 2003, ss.41-42).

Simmel’e göre, büyük kentlerdeki sosyal karşılaşmalarda anonimlik ve gayrişahsilik ön plandadır. Bu doğal olarak bireylere asli grupların denetiminden kaçma olanağı verir. Bu aynı zamanda, çatışmaların ve işbirliğinin bir arada olduğu görünürde çelişkili bir durum ortaya çıkarır. Kente hakim niceliksel ve mekânsal özellikler, toplumsal ilişkilerde köklü değişiklikler yapar. Modern kent, geniş kapsamlı ve esnek toplumsal ilişkiler doğuran, parasal ekonominin baskın olduğu bir toplumsallaşma üretir (Scaglia, 2011, s.399). Simmel’in ifadesine göre, bu süreçte birey, içsel güvenliğini kaybediyor, yerine modernliğin içsel çelişkilerinden kaynaklanan belirsiz bir gerilim, hoşnutsuzluk, huzursuzluk hissi ve telaşi geçiyor. Hayata dönük anlamsızlık ve güvensizlik duygusu, kent yaşamının her safhasında kendisini derinden hissettiriyor (Simmel, 2009, ss.317-329).

Kentsel kültür, ikincil, resmi, soğuk ilgisizlik üzerinden işler. Kente hakim olan rasyonel ve nakite dayalı ilişkiler doğal olarak idealist ve spontane tutkuların ikinci plana düşmesine neden olur. Şehirde yaşamak, zihnimizi fazla meşgul etmesin ve

bize ağır ahlaki yükümlülükler getirmesin diye pek çok yakınlığın etkisini “sıfırlama” ya çalışırız. Goffman (2017)’a göre, modern yaşam/kültür büyük ölçüde, sivil dikkatsizlik kapsamına giren ilişkilere dayanır. Karmaşık ve yetenek gerektiren bu süreç, bir anlamda kibar yabancılaşma ile yanından geçilen kişinin hızla gözden geçirilip, hemen ardından uzaklara bakılması, bir tür görmemiş gibi yapma halidir. Bir başka deyişle, insanlar birbirlerini görmüyor, duymuyor, algılamıyor gibi bir tavır takınırlar. Çevredekilerin ne yaptıkları ile ilgilenmediği havasını verecek şekilde davranırlar. Bu sanki bir oyunmuş gibi, sanki gizli bir duvar varmış gibi, bir mesafenin arkasından cereyan eder her şey.

Metropol insanının bu kayıtsızlığına Bauman da işaret eder ve kapitalist modern kent kurgusunun bunu beslediğini belirtir. Ona göre, metropol ortamında ister istemez, samimi ilişkiler, yardımseverlik, kalıcı dostluklar, komşuluk ilişkileri vs. geriye çekilir (2017, ss.147-166). Likidite ilişkiler, sabit ve kararlı sosyal konteksi tahrip eder. Modern yaşam, akışkanlık, hız ve değişken uyarılar ekseninde şekilsiz, uçucu ve mortal bir yaşam döngüsüne teslim olur. Bu bağlamda kentin bireye/topluma ödediği faturalar ağır bir yekün oluşturur. Başkalarının can sıkıcı merak ve gözetimleri ile birlikte “sempatik ilgi ve yardım etme isteği” de yok olur. Kent yaşamının canlı ve hızlı temposu içerisinde soğuk insan ilgisizliği baş gösterir. İnsan ilişkileri, katılanları kişi olarak ilgisiz ve bağısız bırakan mübadeleye indirgenir. Nakit bağı, sırf para miktarıyla değerlendirilen karşılıklı ilişkiler, hizmetler, hesapçılığa dayalı duygusuz ve tutkusuz kentsel tutuma adeta pik yaptırır (Bauman, 1998, ss.80-81).

Simmel metropolü para ekonomisinin gerçekleştiği yer olması nedeniyle, hesapçı kişiliği besleyen en merkezi unsur olarak görür. Ona göre, metropol ekonomisi pazar ekonomisidir, metropol üretimleri, pazar için yapılan üretimdir ve tanınmayan/bilinmeyen alıcılar için yapılır. Metropol kültürü içerisinde, kapitalist pazar ekonomisi ile yoğun şehir yaşamı arasındaki etkileşim, bireylerin her şeye karşı kayıtsız kalmasına neden olur. Metropol en yüksek düzeyde gayrişahsi bir oluşumdur. Kayıtsızlık, fark etmeme ve nezaket, birlikte yaşamın koşullarıdır; çünkü karşılıklı yabancılaşma ve soğukluk, metropolün gündelik yaşamının bir gereğidir. Mesafe ile korunan denge, aynı zamanda kişisel özgürlüğün de ön şartıdır. Duyarsızlık ve ihtiyat ise, negatif entegrasyonun bir aracıdır. İşbölümü ve pazar farklılaşması, bireylerin özelliklerini ve kendilerini vurgulamalarını gerektirir. Ancak, bireyselleşme süreci, metropolün yoğunluğu karşısında tipik ihtiyat ve mesafe bırakmadan sosyal bir mekân bulamaz. Metropol; duyarsızlık, ihtiyat ve entelektüelleşme yeri olduğu kadar aynı zamanda sıkı sosyal kontrolden uzaklaşma ve bireyselleşme yeridir de. Büyük şehirdeki büyüklük, anonimlik ve yalnızlık, aynı zamanda özgürlüğün koşullarıdır. Birey burada kendine özgürlüğü ve özelliği kazanır.

Özne, toplumsal/teknolojik mekanizma tarafından eşitlenme ve kullanılma tehdidine karşı direnç gösterir. Metropolde kişilik, eşitlenme süreci tarafından tehdit edilir, yoğun olarak bireyselliğini ve uçta yer alan öznelliğini vurgulayarak bir çıkış aramaya çalışır (Alver, 2013, ss.207-208).

Bundan dolayıdır ki, bu süreçte, öznel ve spontane temsiller büyük tehditle karşılaşır. İnsan insana ilişkilerde öz çıkar temelli ilişkiler, insaniliğin sesini kısma etkisi yaratır. Bu yüzden kent ilişkilerinde soğuk ve mesafeli ilgisizlik yükselişe geçer. Sosyal ilişkilerde karşılıklılık kriteri öne çıkar, özgeci, idealist değerler etkisini yitirir. Çıkara-maddeye dayalı ilişkisellik her şeyin ölçüsü halini alır. Ahlaki ilke ve duygular kentte belirleyici olmaktan uzaklaşır. Hatta yakın bağılıklar, akraba, eş dost vb. asal grupsallıklar ağır ahlaki sorumluluklar getirir endişesiyle en asgari düzeye çekilir. Yakınlara dönük sorumluluklar bu yolla bertaraf edilir. Kuşkusuz bu sorumluluk dairesinin sıfırlanması, ilgi, alaka göstereceğimiz insanların olmaması, olsa dahi onlarla kurduğumuz mesafeli bakış-ilişki, modern kentin olağan ve yaygın bir yüzünü yansıtır.

Kentteki yabancılaşma, iğreti ilişkiler; neticede içe ve dışa dönük aşırılıkları besler, agresif reaksiyonları tabii bir olumsuzluk içerisinde dolaşıma sunar. Birey bu süreçte keskin gelgitler yaşar, sağlıklı ve normal tutumlar sergilemekte zorlanır. Çünkü ruh hali artık patolojiktir, kendisini huzursuz, çevresine karşı duyarsız, ilgisiz ve lakayt hisseder. Toplumsal önkabuller onu çok fazla bağlamaz. O, kentte yaşayan, kalabalık ortamlarda görünen bir yabancıdır. Herşeye, herkese mesafeli, kayıtsız, onlardan kopuk, bağlantısız bir algısal form içerisinde yüzer. Ait olduğu bir toplumsal küme veya cemaati yoktur. Hem vardır, bir grubun içinde yaşar hem de yoktur, fiziken varlığı ruhsal ve zihinsel yokluğunu bertaraf etmez.

Toplumsal varoluşu büyük bir tehdit altındadır. Toplumsal geri çekilme ve dışa dönük agregasyonlar, onu tümüyle toplum dışı bir çizgeye hapseder. Yabancılaşmış ruh, kent aurası içerisinde farklılık ve aykırılık temelinde kimi kırılğan oluşumları, geçici, protest hareketleri de besler. Yaşanılan karşıtlık ve tahakkümcü dayatmalar, kentte yeni ve karşıt sentetik toplumsallıklar üretir. Bu toplumsallıklar, uçucu, kırılğan, her an dağılabilir türdendir. Kitlesele aktiviteler, anlık protest gruplar, tepkisel ve linç cemaatleri, müzik ve heyecansal topluluklar, facebook cemaatleri vs. de olduğu gibi aidiyet ve kalıcılık arzetmeyen, belli bir ruhsallık ve maneviyattan uzak oluşumlardır. Yabancılaşma hali, geçici, trans mekânlara, akışkan, mobilize sosyalitelere açıklık gösterir. Bu durum kültürel bütünlük ve kimliksele sabitelerin parçalandığı, muğlaklık, dağınıklık ve kaotik ilişkilerin egemen hale geldiği tipik bir metropol yaşantısını örnekler.

Kentsel Zorlantı ve Şizoid Yaşam

Metropolde yaşam, doğal ve spontane özelliğini yitirmiştir. İşler, bürokratik ve hukuki bir mecrada süregelir. Katı disiplinasyon ve örgütlü aktiviteler ister istemez günlük yaşamın tabii insicamını bozar, birey ve toplum üzerinde baskı ve gerilim yaratır. Bu nedenle yaşam ağır bir psikolojik maliyetle yüklü hale gelir. Kentte birey, bitimsiz bir yarışın, rekabetin doruk noktasındadır. Uyarılmaksızın sınırları hep tetiktedir. Binç düzeylerinin çok farklı frekanslarda olduğu bir ortamda; caddede, karşıdan karşıya geçişlerde, trafik yoğunluğunda, bireyin çehresine yerleşmiş usanç ya da bezginlik hissi, içten içe kişinin kucağında yaşadığı kente karşı nefretini ve öfkesini büyütmesine neden olur (Çetin, 2006, s.25). Ne var ki o nefret/öfke, aynı zamanda daha geniş uzamlara yayılıp kişiyi yalnızlaştırır, tek ve korunaksız olduğu duygusunu yoğun şekilde yaşamasına neden olur.

Kentin bürokratik ve hukuki düzeni, ister istemez kişiyi belli bir formel kalıp içinde tutar. Kentsel çalışma hayatı; disiplinli olma, itaat etme, hiyerarşiyi gözetme, etkinlik ve verimliliği öncelikle, dakik olma, kuralcı ve formalitelere riayet etme gibi olmazsa olmaz bürokratik prosedürlere tam sadakati şart koşar. Kişi, örgütsel yapı içinde katı bir disiplinasyona bağlı şekilde birörnek davranışlar sergiler. Sadece çalışma yaşamı değil, gündelik hayat da söz konusu katı disiplinasyondan üzerine düşen payı alır. Kentsel gündelik hayat, bürokratik çekip çevirme ameliyesi sayesinde yüksek bir gerilim ve depresif bir iklimde süregelir. Dakiklik, planlı, programlı hareket etme, kurumsal nezaket kurallarına uyma mecburiyeti, nizami ve ölçülü hareket etme takıntısı vs. formel alanın dışına çıkarak, yüksek gerilim ve simetromanik tavırlar sergilemeye kaynaklık eder. Söz konusu zorlantı ethosu (bürokratik nevroza), birey/toplum yaşamını patolojik kıldığı gibi, özgürlük, spontanelik ve iradi hareket etme iyeliğini yok ederek; aşırı denetim ve gözetim sarmalı içinde kısıtlı bir yaşam pratiğine yerini bırakır.

Kentlerdeki hızlı yaşam temposu ve karmaşık teknolojiler zihinsel gerilimleri derinleştirir, algılama, hissetme ve duygu durum bozukluklarına yol açar. Kentsel ortam, aynı zamanda, sınıfsal eşitsizlikler ve rekabetçi ilişki ağlarıyla çevrilmiştir. Bu süreçte kentsel kişilik ve kolektif davranış, söz konusu rekabetçi ve eşitsiz ilişki ağları ekseninde yeni boyutlar kazanır, normatif düzen için bir tehdite dönüşebilir. Yaşanan sınıfsal gerilimler, zihinsel gerginlikler, kesimlerarası öfke ve hınc, bir bütün olarak kent ilişkilerini boğan, kentte yaşamı negatife çeviren bir tesir meydana getirir.

Metropol sakininin dikkat çeken özellikleri arasında; can sıkıntısı, güvensizlik, eylemsizlik, tatminsizlik, huzursuzluk, nedensiz öfke, duyarsızlık, bağımlılık, amaçsızlık, aykırılık, içtensizlik, aşırı haz düşkünlüğü vs. sayılabilir. Metropol insanı, bir yerden diğerine, bir faaliyetten ötekine geçerken adeta bir bukalemun gibi gözünü

kamaştırır her imgenin rengine bürünür. Çünkü metropol, bölünmüş kişilik profiline destek verir. Kent yaşantısının bağımlılıkları kişiliğin sınır çizgilerini eritir. Bu yüzdendir ki, hemen herşey bir diğeri için araç olmaya indirgenmiş olur (Altan, 2011, s.15).

Metropol yaşamı aslında sürgün bir yaşamdır. Bunun temelinde, aşırı mülkiyetçilik ve kişisel görüntüye olan bağlılık yatar. Akışkan imajların sonsuz hareketi içinde bireyin mahkûmiyeti söz konusudur. Zira o, kent ortamında aşırı derecede uyarılmaktadır. Bu uyarılmaya tabii bir tepki olarak duyarsızlık, kayıtsızlık ya da duygusuzluk olarak tabir edilen davranışlar eşlik eder. Duygusuzluk, yoğun manipülasyon altındaki bireylerin yenilgiyi kalıcı bir hasar yaşamadan bertaraf etmelerine yarar. Bu durum süreklilik kazandığı takdirde bundan zarar görmeleri muhtemeldir. Bir tür sürgün yaşamlara tekabül eden bu durum, sosyal ilişkilerin sürekliliğini kesintiye uğratar. İncinme ya da açılma korkusu yaşayan metropol sakini, yaşadığı içsel yoksunluğun bir sonucu olarak yaratıcı eylemlerde bulunamaz (May, 1987, s.68; Altan, 2011, s.15).

Metropole özgü söz konusu rasyonel tasarruflar, bireyi ister istemez zihinsel bir tükenmişlik sarmalı içinde tutar. Metropol, hem fiziksel hem de psikolojik olarak bireyin yaşadığı ruhsal örselenmeyi, bıkkınlık, usanç ve çatışmaları maksimize eder. Simmel, sözü edilen usanç ve tükenmişlik halinin metropol duyarsızlığına dönüştüğünü vurgular. Şeyler, usanmış kişiye eşit olarak düz ve gri tonda görünürler. Hiçbir nesne ötekilerin üstünde bir tercih edilebilirliği hak etmez. Çünkü para, şeylerin bütün nitel farklılıklarını “kaçı?” terimiyle eşitler. Para alışverişinin odağındaki büyük kentler, şeylerin satın alınabilirliğini daha fazla öne çıkarır. Bu yüzden, usanmışlık tutumunun gerçek mekânlarının kentler olması anlaşılabilir bir şeydir (Simmel, 1996; Yaşat, 2008, s.129).

Kentli insan neredeyse herşeyi sayıya, niceliğe indirger, rasyonel ve dakik olmaya çalışır, yaşamın spontaneliği ile modernliğin kesinliği arasında büyük gelgitler yaşar. Nicelik ve kesinlik takıntısı bireyin hayata dair derinliği yakalamasını önler, sathi, yüzeysel ve çelişkili tutumlar sergileyen bir kişiliğe bürünmesine neden olur. Bu bağlamda sosyal bilimciler, kentin doğası ve sosyo-iktisadi yapısı ile ruhsal bozukluklar arasında her zaman yakın bir ilişki kurarlar. Örneğin, Farris ve Dunham (1939) kentin büyümesi ile kentsel gerilimlerin yoğunluk kazanacağını ifade ederler. Onlara göre kentin dinamizmi ve devingenliği, kentin sosyal dokusunu tahrip ederek genel bir istikrarsızlık havası yaratır ve bu doğal olarak bireysel psikolojilerde ve ruhsal bozukluklarda bir artışa yol açar. Farklı ruhsal hastalıklar şehrin iç dinamikleri ve sosyo-kültürel mimarisi ile akından ilişkilidir (Turner, 2015, s.334).

Yapılan bazı araştırmalar göstermiştir ki, her türlü ruh sağlığı sorunu –psikoz ve şizofreni gibi ciddi bozukluklar dahil- şehirlerde kırsal bölgelere nazaran çok daha

kötü durumdadır (Hari, 2020, s.157). Şehrin iç koşulları ve gelişkin iş ve sosyal yoğunluk hacmi, insanları olduğundan daha fazla yormakta, rekabet, hiyerarşi, hedefe odaklılık, hesapçı tasarruflar, izolasyon, yabancılik duyguları vs. ister istemez kişiyi korunaksız, güvenden yoksunluk ve birbaşnalık girdabına sürüklemekte, kişiler, kendi sorunları ile baş etme olanağını yitirmektedirler. Kaybolan bağlar yüzünden insanlar güven ve bağlılığın iyileştirici gücünden mahrum kalmakta, bu doğal olarak, ruhsal anomalileri besleyen, büyüten bir tesir meydana getirmektedir.

Amerikalı sosyologlar ve psikiyatristler, genellikle şehirleri ruhsağılığı açısında problemlili, sosyal parçalanma alanları olarak nitelendirirler. Küçük kasaba ya da kırsal yaşamın aksine, şehirler, delilik ya da ruh sağılığı sorunları itibariyle mümbit alanlardır. Psikiyatrik epidemiyolojideki araştırmalar da, bu görüşleri doğrulamaktadır. Sosyal parçalanma, izolasyon, yalnızlık, uyum sorunları, yabancılaşma vs. ruhsal düzensizlik için tetikleyici bir tesir meydana getirmektedir (Pols, 2003, s.194).

Avrupa'da ve kuzey Amerika'da ileri sanayileşmeye bağılı olarak şehirde yaşayanlar arasında büyük miktarda akıl hastalığı ile karşılaşılımıştır. Özellikle alkolik deliriyumdan şizofreni olarak adlandırılan zihinsel bozulmaya kadar değışik ruhsal anomalilere ileri derecede rastlanılmakta. İngiltere'de kentsel yoğunlaşma bölgelerinde şizofreni, bipolar afektif bozukluk ve diğer psikoz hastalarının yüzdesi düzenli olarak artış kaydetmektedir. Zihinsel çöküşe en yatkın bölgelerin, şehrin en yoğun, merkezi ve hareketli (inner city) kısımları olduğu, şehir içi kozmopolit ilişkilerin, endüstriyel ve bürokratik ortamların ürettiğı negatif duyguların bunda büyük pay sahibi olduğu ifade edilmektedir (Rose ve Fitzgerald, 2015). Kentin ürettiğı zorlanma ethosu, zihinsel duvarı çökertme, denge kaybı, tutarsızlık, aidiyet kaybı, anlam yitimi, boşluk ve kaygısızlık duyguları ve bunlara eşlik eden depresyon/anksiyete, hiç kuşkusuz şehir yaşamının bireye, topluma ödettiğı ağır bir bedel olarak okunabilir.

Lewis ve arkadaşlarının İsveç'te yaptıkları bir araştırmada da, kent hayatının farklı dinamikleriyle şizoid kişilikleri beslediğı ve şizofreni ile büyük kent yaşantısı arasında yakın bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Kentsel ekoloji bağlamında ailenin ekonomik durumu, aile geçmişi, parçalanmış aile yapısı, boşanma vs. nin yanı sıra, kente özgü bireyci ve rasyonel tasarrufların kişilikte deformasyon ve patolojik bozukluklar yaratılabilme gücüne vurgu yaparlar (Lewis vd. 1992). Kent yaşamı, bireye yüklediğı sorumluluklar ve taşımak zorunda kaldığı görevlerin ağırlığını kaldıramama durumu itibariyle bireyi nevrotik zorlantılar ve kısırılmışlık duygular içine hapseder. Çoğu kişi, kentte yaşamının ağır bedelini kimi zaman psikotik takılmalar, kimi zaman bedensel kimi zaman da psikosomatik arazlarla ödemek durumunda kalır. Kentin bireyci, rasyonel ve sosyal ağı desteğinden yoksun ortamına ilave olarak kişinin yaşadığı sosyo-ekonomik yoksunluklar, elverişsiz çevresel koşullar, hız ve devingen ilişkiler

dünyası vs. psikik travmalara, duygusal ve sosyal aidiyet kayıplarına, zihinsel yarılma ya da bütünlük yitimine kaynaklık eder.

Rifkin ve Howard'ın (1997, s.171) da ifade ettikleri gibi, modern kentler, sakinlerine hiç de yabana atılamayacak bedensel ve psikotik faturalar ödetir. Onlara göre, kentlerde yaşayan insanlar daha fazla bronşit, ülser ve kalp rahatsızlıklarıyla, daha yüksek kansere yakalanma riskiyle karşı karşıyadırlar. Büyük kentlerdeki insanlar daha fazla toplum dışı davranış, düşmanlık ve bencillik sergilemekte. İntihar oranları büyük kentlerde daha yüksek; ruhi tedavi kliniklerine başvuru yüzdesi daha fazla; şizofreni, nevroz ve kişilik bozuklukları kentsel çevrelerde daha yüksektir.

Amerikalı sosyolog Wirth'ün de ifade ettiği gibi, kentli insanın karakteri “şizofrenik kişilik” anlatsına uygun düşer. Benliği parçalı, gerçeklik algısı aşınmıştır (Wirth, 1938; Özyurt, 2007, s.117). Uyarıcı çokluğu, statü karmaşası, rol çatışmaları, mekânsal kutuplaşmalar, algıya dönük saldırılar, zamanın ve mekânın buharlaşması, hakikate dönük muğlaklık, kentsel ilişkilere nüfuz eden gayrişahsilik, rasyonalite ve ikincil duygulanmalar vs. bireysel benliğe dönük bütünlüğü örseleyici sonuçlar doğurur. Birbirinden farklı ve çoklu statü setlerine sahiplik dahi tek başına modern bireyin mental bütünlüğü için tehditler içerir. Her bir statü bireyden ona uygun roller sergilemesini ister. Kişi, her statü temsilinde bir başka kişi olur, başka tutum ve davranışlar sergilemek durumunda kalır. Kimliği, parçalı ve güvensizlik yüklü farklı anlamlara kavuşur. Öteki ile olan ilişkisinde bu durum, olanca çıplaklığıyla ortaya çıkar. Oysa kimlikler, güven, istikrar ve kesinlik üzere varlık kazanır. Buna dönük bir algısal kriz, kişinin toplumsal yeri ve konumunu tehlikeye sokar. Gerçekte, modern kentli bireyler için bu aslında olağan bir durum arzeder. Zira kent yaşamı, kişiden total olarak istedik tavırlar sergilemesini ister. Farklı soyut iktidar mercileri eliyle bu taleplerini yürürlüğe koyar. Moda, kamuoyu, medya, kitle, akran grupları, reklamcılık, gündelik yaşam ideolojisi vs. bireyin üzerinde baskı sarmalını eksik etmezler. Tüm bunlar, birey için zorlanma nevrozu yaratır, farklı yerlerde farklı davranma eğilimine neden olur. Hakikat ve doğrular esnek ve flü bir hal alır, yere ve zamana göre farklılaşır.

Metropol, belki de bu yüzden depresif bir ruh ikliminin adresi durumundadır. Uyarıcı zenginliğinden dolayı zihinsel bütünlükte bölünme, muğlaklık, aidiyet ve bağlılık duygusunun yitimi, geçicilik ve değişim odaklı gri bir yaşam çizgisi kişiyi sarıp sarmalar. Hayat, sabiteleri olmayan, uzayda kayıp giden, gelip geçicilik ve yersiz yurtsuzluk temelinde amorf bir görüntü verir. En önemlisi de kişinin yaşadığı hayat üzerindeki kontrolü kaybolur, hemen her şey kendi dışındaki güçler ya da dinamikler tarafından belirlenir. İsteddiği gibi davranamama, istediği şekilde kendi hayatına yön verememe, başkasının koyduğu kurallara ve soyut otoritelere boyun eğme mecburiyeti, kişiyi her hâlükârda kendi olmaktan çıkarır, başka hayatlar yaşamaya yöneltir. Kişi, kendi öz düşüncesi ile paralel olmayan tutum ve tavırlara mecbur kaldıkça zihin-

davranış bütünlüğü bozulur, zihinsel bölünme, tasavvur melekesinin çökmesi, düsünsel yarılma/çökme emareleri, modern kent yaşamını büsbütün şizoid hale getirir.

Kentin karmaşası, kaosu, yabancı ve düşman karakteri, hızlı yaşam temposu, trafik, anonim ilişkiler, yabancılaştırıcı iş ortamları, otoriter ve tahakkümcü çalışma düzeni, dışlayıcı, kalıplı modernite değerleri vs. kişinin kendisiyle, doğayla ve çevresiyle olan ilişkisini inkitaya uğratar, arizi tutum ve davranış modifikasyonu içerisine girmesine neden olur. Kent, bu çerçeveden bakıldığında büsbütün şizoiddir, uçucu/kırılgan benlikler, renk değiştirebilen kişilikler, bir türlü rayına girmeyen, yolunu bulamayan kimlikler/karakter formları, metropol yaşamının bahsettiği onca rahatlık ve düzen retorikğine rağmen, modern bireyin ödediği oldukça külfetli bir bedel anlamına gelir.

Kent ve Modern Yalnızlıklar

“Venedik kenti, yüzlerce yalnızlıktan oluşur –bu onun tılsımıdır. Geleceğin insanının imgelerinden biri.” Nietzsche’nin bu gözlemi, “yalnız kalabalıklar” a, kolektif kaygı heyulasına ya da Poe’nun, yığınlar arasında vekâleten bir canlılık bulan Kalabalıkların Adamı’na işaret etmiyor. Burada bir hüner olarak lüks yalnızlığa göndermede bulunuluyor: Yani, tüm kentsel tasarımların en nefis ve incelikli inşası olan yalnızlığa. Kente yalnız kalmak için geliyor olabilir miyiz? Ütopyacı bireyciliğin modern kentinin dile getirilemeyen öncülü işte bu olgudur. Yalnızlık ile tecridi kastetmiyorum. Tecrit doğal bir durumdur; yalnızlık ise kültürün işidir. Tecrit bir dayatmadır, yalnızlık ise bir tercih” (Hatton, 1988; Chambers, 2005, s. 66).

Reichmann’a göre, yalnızlık tek başına olmakla tanımlanamaz, aksine, kalabalık içinde, hatta kendisini diğerine açtığı da kaçınılmaz olan bir şeydir. Zira, metropol insanı sürekli kendisi ile duyguları arasına araçsal mesafeler koyar. Daha doğrusu kendisini olduğu gibi, spontane olarak ortaya koyması neredeyse imkansızdır (1985, s.220). Riesman de, “yalnız kalabalıklar” olarak ya da “kalabalık içinde yalnız” olarak nitelediği bireyi, aslında modernlik ve metropole dair dinamiklerin kaçınılmaz olarak var ettiği bir realite olarak görür. Bir başka deyişle, yalnızlığın teknolojik ve endüstriyel kent yaşamının doğal bir türevidir, kaçınılmaz bir olgusu olduğu gerçeğine işaret eder (bkz. Riesman, 2016).

Aslında yalnızlık hissi tek başına olmaktan farklı bir şeydir. Bir sürü insanla birlikte olmanız, iletişim içinde olmanız sizi yalnızlıktan kurtarmaz. Aksine, diğer insanlarla ya da grupla her iki taraf için de anlamlı olabilecek bir şeyleri paylaşmak gerekli. Dolayısıyla, yalnızlık çevrenizdeki diğer insanların fiziksel yokluğu değil,

hiç kimseyle önemli bir şey paylaşmadığınız hissidir daha çok. Etrafınızda çok sayıda insan olabilir, bir eş, aile ya da kalabalık bir iş ortamı olmasına rağmen onlarla paylaştığınız önemli bir şey olmadığında yine yalnızlık çekeriz (Hari, 2020, s.105).

Metropole dair gözlem ve izlenimler, metropol hayatının modern yalnızlıklar için oldukça mümbit bir alan olduğunu ortaya koyar. Metropole özgü dinamikler, modern yalnızlıkları çoğaltıcı ve yalnızlık duygusunu yaygınlaştırıcı bir tesire sahiptir. Sözelimi, yabancıların varlığı, bireysellik, aşırı rasyonalite, mesafeli ilişkiler, güven ve bağlılıkların dejenere olması, sosyal network'un çöküşü, iktisadi ya da ticari ilişkilerin kapitalistleşmesi, ben odaklı ve maksatlı ilişkiselliklerin egemen olması, bürokratik ve hukuki aklın ön planda oluşu, artan nüfus hareketliliği, iktisadi aklın hâkimiyeti, hız ve tempolu yaşam koşulları, kariyere ve rekabete dönük hayat çevrimi vs. bir bakıma, yeni bir hayat biçimi, yeni insan ve yeni kültürel formlara alan açıyor. Yine, kentsel çalışma ve yaşama düzeni, büsbütün kişinin sosyal dünyasını yeniden organize ediyor, ait olduğu sosyal ağı daraltıyor, kişi kendini yalnız ve güvensiz görmeye başlıyor. Bu güvensiz ve yabancı dünyadan korunmak adına sosyal alandan geri çekilerek, kendine, içine dönerek, kendi başına kalarak bu güvensiz ve düşman dünyaya karşı bir koruma refleksi geliştiriyor. Bu açıkça yalnızlığı arzulama ya da kaçınılmaz olarak yalnızlık duygusu içerisine hapsolme gerçeğine işaret ediyor. Modern yaşam koşullarının çoğu zaman, soyut, yabancı ve ayrık bir dünya algısı üretiyor olması, bireyin kalabalıklar arasında yalnız, tek ve kimsesiz olduğu zehabına kapılmasına neden oluyor. Hatta kişi kimi zaman, kalabalık içinde kaybolma, kendini gizleme, örtme yönünde büyük bir isteklilik de duyar.

Robert Putnam, yalnızlığın küresel bir salgın olarak bütün dünyayı saran bir sosyal afete dönüştüğünü ifade eder. Çarpıcı eserinde (Bowling Alone), modern dönemde yalnızlığın yükseliş trendini gözler önüne serer ve kentlerin giderek tek ve atomik topluluklardan oluşmaya başladığını büyük bir esefle dile getirir. Ona göre, son on yıllarda topluluk organizasyonlarına katılım yüzde 45 oranında azaldı. Bir araya gelmekten ciddi ölçüde vazgeçtik ve kendimizi evlerimize kapattık. Bir başka deyişle topluluktan kopup içimize kapandık. Bu gerçek, insanların bir topluluk içinde yaşama ya da güvenilir arkadaşlara sahip olma duygusunu azaltıyor. Başkalarından koparken ailelerimize de yöneliyor değiliz. Ailece yemek yemek, ailece televizyon seyretmek, birlikte tatil çıkarak giderek azalıyor. Son yıllarda, ailevi birlikteliğin hemen her türü daha seyrek hale gelmekte. İnsanların birbirini kollamasını sağlayan aile, mahalle gibi yapılar darmadağın oldu. Kabilelerimizi dağıttık. Ev hissimiz öylesine hızla zayıfladı ki artık aidiyet ihtiyacımızı karşılamıyor (bkz. Hari, 2020, ss.100-102).

Aslında yalnızlık; ait olma duygusunun ölümü, bir şeye, gruba, cemaate bağlılığın ortadan kalkması, kişinin kendini boşlukta, tek, başkasından ayrı ve özerk olarak algılaması duygusudur. Endüstriyel ve kentsel çalışma süreçleri, gayrişahsi ve hukuki davranma gerekliliği, doğal olarak diğer insanlardan duygusal ve sosyal kopuşu, izolasyonu getirmekte. Birey, yaşamını tıpkı endüstriyel ya da bürokratik ortamlarda olduğu gibi yalıtılmış, ayrık, kendine odaklı şekilde yaşamaya yönelmektedir. Bu realite, bireyin yalnızlığı bir tercih olarak seçmesinden çok, doğal ve spontane şekilde yalnızlığa yönelmesine, diğerlerinden kopuk ilişkiler deneyimlemesinin yolunu açmaktadır. Her ne kadar kişi çoğu zaman yalnızlığı arzuluyor ve ona kaçıyor da, bu kaçış bireysel istençten ziyade, reel koşullara dönük zorlantı nevrozundan kaynaklanmakta. Modern yalnızlıkların temelinde, endüstriyel ve kentsel organizasyonlara sinmiş rasyonel ve gayrişahsi tasarrufların büyük rolü bulunmaktadır.

Metropolde gözlenen yabancılaşma ve bireyci/rasyonel ilişki bağlamları, insan insana ilişkilerdeki ahlaki ve duygusal bağın çözülmesine, rekabetçi/yarışçı temayüllerin baskın çıkmasına, sosyal ağ ilişkilerinin çökmesine ve kolektivite için gerekli değersel-moral tutkalın yitip gitmesine yol açmakta. Bu süreçte, yalnızlık, doğal olarak her yaş, meslek ve sosyal kesimden insanın yaşamına sirayet eden ölümcül bir hususiyete dönüşmektedir. Yalnızlığın modernlik ile bir sorunsal haline geldiği yeterince açıktır. Eski, geleneksel toplum ve kültürlerde, yalnızlık çok fazla farke dilmeyen, görünür olmayan bir hususiyetken, modernlik koşullarında neredeyse, hemen her kesimden insanın, hatta kalabalık içinde, aile ve grupsal formlar içerisinde dahi deneyimlenen en yaygın ve olağan insanlık haline karşılık gelmektedir. Bu yönüyle, modern insan yalnızdır, kendine ve dışındaki dünyaya yabancıdır, evini, yuvasını kaybetmiş bir yeni zaman yitiğidir denebilir.

Teknolojik araçlar da onun yalnızlığını artırıcı hatta yalnızlığıyla başa çıkma gücünü elinden alıcı, tümüyle teslimiyetçi bir çizgiye hapsolmasını sağlamaktadır. Televizyon, bilgisayar, internet ve sosyal paylaşım ağları, kişinin bir başkasına ihtiyaç duymadan, yüzyüze ilişki kurmadan hayatını idame ettirmesinin imkânlarını sunmakta. Bir başkasına ihtiyaç duymama aslında büyük bir yanılısma olmakla birlikte, kişi zamanının büyük bir kısmını bu araçlar vasıtasıyla geçirmekte, başkası olmadan da varoluşunu sürdürebilmektedir. Bu araçlar, aslında yalnızlığı maskeleyerek, daha derin şekilde yaşanmasına yol açmakta ve yalnızlık patolojisinden kurtulma için gerekli motivasyonu bireyin elinden almaktadır. İnternet, TV, bilgisayar ve cep telefonları, bir yönüyle yalnızlıktan destek almakta öte yandan yalnızlığı büyütürken, onu körükleyerek insanların kendi yalnızlıklarının farkına varmasını, ona karşı önlem almasının önünü kapamaktadır.

Modernleşme, coğrafi ve sosyal mobilizasyonun artması, kentleşme ve kentlerin mega, metropoliten alanlara dönüşmesi sürecinde, yalnızlık problemi gittikçe büyümektedir. Özellikle metropoliten bölgelerde oldukça ölümcül göstergelerle kendini var etmekte, gelişmiş Avrupa kentlerinde hemen her üç kişiden birinin yalnızlığı yoğun olarak yaşadığı ve yalnızlık içinde ölen insanların sayısının bir hayli kabarık olduğu belirtilmektedir (bkz. Gül, 2018). Hatta kimi zaman yazılı ve görsel medyada dile getirildiği gibi, evinde yalnız başına ölen, birkaç gün sonra öldüğü farkedilen insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bireylerin yalnızlık içinde yaşamak durumunda kalmaları, sosyal çevrelerini yitirmeleri ya da sosyal çevrenin sahip çıkmaması nedeniyle ölümcül sınırlarda yalnızlığı deneyimleyen hatırı sayılır bir kentli nüfusun varlığı dikkati çekmektedir.

Modern yaşamın hızı ve hareketliliği insanları bireycileştirdiğinden ait olma duygusu yani “biz” algısı hızla erimektedir. Hâlbuki eski, geleneksel kültürlerde sosyal düzen tabii bir düzen olarak algılanıyor ve orada yaşamak, ait olma duygusu verdiği için güvenlik sağlıyordu. Topluluk yaşamı ve kolektif kimlikler, bireysel kimlikten önde geldiğinden “biz” kimliği “ben” kimliğinden daha önemliydi. Modernliğin yarattığı yeni özgürlük ve seküler kopuş hali, bireyi rasyonalize etmekte, ancak beraberinde varoluşsal soyutlanma, güvensizlik ve kaygı duygularını artırarak yalnızlık deneyimlerini pekiştirmektedir (Yaşar, 2007, s.250).

Bugün kent ilişkileri, kentsel kolektiviteler ya da kentsel cemaatler olarak adlandırılan yapılar, gerçekte tabiiğini ve spontan özelliğini yitirerek, rasyonel, örgütlü ve maksatlı ilişkiselliklere yenik düşmüş durumdadır. Bir tür mekanik, sentetik, yapay bir kurguya sahip maksatlı ilişkiler, kentsel alanlardaki sosyal ilişkiyi tanımlayan hususiyetlerdir. Amerikalı sosyolog Wirth, kentlilerin birbirinden yalıtılmış ve daraltılmış roller içerisinde diğerlerine olan bağlılığı ve aidiyet hissini zayıfladığından söz etmektedir. Hatta şehirdeki tahammül duygusunun altında da bu duyarsızlık yatmaktadır. Şehir yaşamı insanları derin ilişkilerden uzaklaştırır, artan yetersiz uyarımla hayat koşullarının zorluğundan kaynaklanan aşırı uyarım arasında bunaltır. İnsanlar, kentin kurgusal ve suni sosyal ikliminin değişen rüzgarına kapılmak suretiyle, apartmanlara ve kalabalık caddelere sıkıştıkça yalnızlığın büyüyerek bir sendrom haline geldiğini daha kuvvetli şekilde duyumsarlar (Dönmez, 1994; Teber, 2001; Yaşar, 2007, s.251).

Günümüz kentlerinde, insanlar; sokakta, çarşıda, pazarda, apartmanda çoğu kere hiç konuşmadan, birbirlerine nüfuz etmeden çekip gitmekte. Sosyal karşılaşmalar, insani sıcaklık hissedilmeden, soğuk bir mekanizm içinde sürüp gitmekte. İnsanlar birbirlerine sadece o da kimi zaman başarıyla selam verip kapılarını kapatıyorlar. Bağlantısızlık Batı dünyasının neredeyse tamamına yayılmış durumda.

Oysa E.O.Wilson'un da sözünü ettiği gibi, "insanlara ait olacakları bir kabile lazımdır". Grupla bağlantısını kaybeden insan, tıpkı kovanını kaybeden arı gibi orta yerde kalır (Hari, 2020, s.113). Dolayısıyla kent insanı yalnızdır, kentsel kalabalık, nüfus kesafeti "aidiyeti" azaltmıştır. Zira hızlı ve radikal değişimlere dayalı kent ortamları, en ölümcül yüzünü sosyal ağlar üzerinde gösterir; arkadaşlık, akrabalık ve komşuluk gibi birincil ilişkileri zaafa uğratar.

Kentlerdeki nüfus yoğunluğu, iş, çalışma biçimleri vs. sosyal ilişkilerdeki derinliği, güven ve emniyet duygusunu zedeleyerek, sosyal birliktelik yapılarını atomize eder. Bu süreçte modern yalnızlıklar artar, yoğun ve hızlı kent temposundan kaçmak, uzlete çekilmek, yalnız kalmayı arzulamak genel ve kitlesel bir eğilime dönüşür. Gri şehir ortamları, büyük ve devasa kurumlarıyla insanı çepçevre kuşatarak, onu yorgun ve yalnız bırakır. Komşuluğa, arkadaşlığa dayalı ilişkiler azaldıkça, resmi, soğuk ve çıkar temelli ilişkiler yükselişe geçer. Bu anlamda yalnızlık biz bilincindeki yarılmaya karşılık gelir. Liberal ekonomiye dayalı iktisadi ilişkiler, kaçınılmaz şekilde narsistik bir ruhsal temel oluşturarak, kişinin kendisine yüklediği merkezi önem, aşırı sevgi ve yüceltmeden dolayı diğer insanlardan kopar, onların üzerinde olduğu duygusu yaşar. Bu algı, onu yalnız bir ruh ve boşlukta bir bedene indirger. Kapitalizm ve modernlik koşulları, bu bağlamda, yalnızlık üretici, kişiyi diğerinden gelecek baskı ve tahakküme karşı içe dönmeye, sadece kendisinin olabileceği, kalabileceği, korunaklı bir alana hapsetmiş olur.

Sonuç Yerine

Günümüz kentleri, yoğunluk-çeşitlilik ekseninde sosyo-kültürel yüzeyleri aşınan, parçalanmış, önemli aidiyet krizlerine kapı aralayan yanlarıyla bütünleşik olmaktan çok parçalı ve yalıtılmış mekânlar olarak öne çıkmaktadırlar. Çünkü kent yabancıyı içine almakta, farklılık üzerine insan ilişkileri kurulmakta, birbirini tanımayan ancak ortak noktaları, ilgileri olan insanların kümeleştiği yerler olarak keskin bir kozmopolitizmi temsil ederler. Bir takım ayırıcı hususiyetler üzerinden sınıfsal hiyerarşilerin olduğu, mekânsal farklılık bloklarının yükseldiği, her türden çelişik kültüreliliklerin, yaşam tarzı polarizasyonlarının vücut bulduğu düzensiz bir mekânsal haritaya sahiptirler.

Özellikle de günümüzün küresel kentleri, dışsal rüzgârların etkisini anlık olarak hisseder, ona uygun dalgalanmalar içine girer ve her daim kendilerini yeniden inşa ederler. Bu inşa, sadece mekânsal, ekonomik, siyasi ya da kültürel bir inşa değil, aynı zamanda üzerinde yaşayan insanların ruhsal/tinsel duyurgalarını da başkalaştırır, kendisine benzetir, kendinden bir parça ekleyerek yeniden kurar. Kentin rasyonalitesi, tüm varlığı ve gücünü birey üzerine kaim kılar. Birey, kentin hızına, temposuna, akılcı işleyişine, hesapçı tasarruflarına bir şekilde teslim olur. Çünkü kentin

rasyonel ve bürokratik dayatmalarına karşı birey, ilgisiz, nötr kalamaz. Kentin totalitesi, bu yönüyle bireyi yüksek bir baskılayım çarkı üzerinden disipline eder. Bu tempoya, bu akılcı işleyişe, dakikliğe, etkinlik ve verimlilik ethosuna bağlı kalmak neredeyse kentte ayakta kalmanın en muteber yolu olarak gözüktür. Hatta bu yöndeki çabalar, bir tür ontolojik gereklilik halini alır. Kentte yaşamak, kentsel totaliteye boyun eğmek, onun muteber bir cüzü olmak, normal bir davranış formu içinde kalmak anlamına gelir.

Bu çerçeveden bakıldığında, kentin mekanik ve bürokratik doğası, her türden sosyal ilişki ve bağlamı dönüştürme gücüne sahiptir denebilir. Bu sayededir ki, kentte insan, mesafeli, çıkar odaklı, bencil, maddiyatçı, kâr-maliyet hesapları yaparak hareket eden, soğuk ve ilgisiz bir kişiliğe bürünür. Yabancılaşma, yalnızlaşma, baskılayım duygusu ve stresli bir yaşam, bu sürecin kaçınılmaz bir sonucu olarak yaşanır. Bu bağlamda, modern kentler, insan insana ilişkiler açısından tekinsiz bir iklime karşılık gelirler. Metropol ya da büyük kent habitusu, yakın sosyal bağlılıkları öldürdüğünden, yabancılaşma ve yalnızlık, büyüyen ve genişleyen bir sosyal afete dönüşür. Böylelikle, hem sosyal ilişki örüntüleri hem de hayatın kendisi fragmanlara ayrılarak atomik sosyal üniteler boy verir, sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği azalır, geçicilik, değişkenlik ve kısa vade bağlılıklar modern yaşantıyı göstergeleyen unsurlar haline gelirler. Bu yüzden kentteki sosyal ilişkiler mesafeli, soğuk ve güven atfetmeyen türdendir.

Kent insanı, kendini muallakta hisseder, hayat olayları karşısında daha tedirgin ve endişelidir. Bu kişiyi depresyona ve anksiyeteye daha fazla yaklaştırır. sürekli iş, yabancıнын varlığı, yüzeysel ve birbirine çok fazla değmeden sürdürülen ilişkiler, özel/sosyal yaşamı zenginleştirici ilişkilerin kurulamaması, kendisine ve yakınlarına yeterli vakit ayıramadan yaşanan bir hayat, çoğu zaman makuliyet sınırını zorlayıcı depresif bir çizgide yaşanır. Bu çerçeveden bakıldığında, kent yaşamı, bağlantısızlığın, geçiciliğin, kopukluğun, kısa vadeliliğin, parçalılığın, değişkenliğin, hız ve tempolu zamanın hakim olduğu bir yaşama karşılık gelir. Bu süreçte zaman kadar mekân da parçalı ve bağlantısızlık yüklü ilişkiler spektrumuna sahiptir. Mekâna dönük birlik-bütünlüğün kaybı, mekâna bağlı oluşan denge ve istikrarlılık duygusunun da yok oluşu anlamına gelir. Her an değişen, farklılaşan, geçicilik yüklü mekânsal formlar, bireyin aidiyet ve bağlılık duygusunu yok eder. Mekân/yer ve zaman duygusunun yitimi, bireysel yaşamın bölük parçalarını birleştirmeyi, biraraya getirmeyi neredeyse imkânsız kılar. Herşeyin unufak olduğu bir çağda, yaşamlar, duygular, arzular, beklentiler vs. de uçuğu ve kırılğan bir görüntü verir.

Kaynakça

- Altan, H. Z. (2011). Bir sürgünlük biçimi: metropol yaşamı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 34, 5-22
- Alver, F. (2013). Georg simmel’de biçimsel sosyoloji perspektifinden para ekonomisi ile yaşam tarzının etkileşimi ya da tahakküm ve kültür trajedisi. *1. Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu. Bildiriler Kitabı. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi*. Antalya: İletişim Ofset.
- Aydın, M.Ç. (2005). Bir iletişim sorunu olarak artan yalnızlıklar yitirilen uzlet ve medya. *Medya Eleştirileri (Toplumsal Etkileri)* (İç.). (C. Bilgili, Ed.). İstanbul: Beta Yayınları
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite*. (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. (İ. Türkmen, M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, G. (2006). Şehir üzerine aforizmalar. *Almıla*, Kasım-Aralık
- Elliott, A. (2017). *Çağdaş sosyal teoriye giriş*. (İ. Yıldız, A. G. Baran, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Elliott, A. ve Lemert, C. (2011). *Yeni bireycilik. küreselleşmenin duygusal bedelleri*. (B. Kıcırcı, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel ve C. Güzel, Yay. Haz.). Ankara: Ayraç Yayınları
- Goffman, E. (2017). *Kamusal alanda ilişkiler. Toplu yaşamın mikro incelemeleri*. (Â. Bölükbaşı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gül, Z. (2018). Avrupa, yalnızlığa avrupalı çözümler arıyor. *Gerçek Hayat*, 17 Aralık
- Hari, J. (2020). *Kaybolan bağlar depresyonun gerçek nedenleri ve beklenmedik çözümler*. (E. Aksoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern dünyada gündelik yaşam*. (İ. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, G., David, A., Andreasson, S. ve Allebeck, P. (1992). Schizophrenia and city life. *The Lancet*, , 340(8812), 137
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*. (V. Akan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Marotta, V. (2005). Urban sociology and the stranger. *TASA (Australian Sociological Association) 2005 Conference Proceedings University of Tasmania*. 6-8 December, 2005, 1-10
- Martindale, D. (2003). Önsöz., M. Weber. M. Ceylan, Çev.) *Şehir, Modern Kentin Oluşumu* içinde (s.4). İstanbul: Bakış Yayınları.
- May, R. (1987). *Yaratma cesareti*. (A. Oysal, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özyurt, C. (2007). Yirminci yüzyıl sosyolojisinde kentsel yaşam. *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (18)
- Pols, H. (2003). Anomie in the metropolis: the city in american sociology and psychiatry. *Osis*, (18), pp. 194-211
- Reichmann, J.B. (1985). *Philosophy of the human person*. Chicago: Loyola Press
- Riesman, D. (2016). *Yalnız kalabalık. Amerikan toplumsal karakterinin değişimi üzerine bir inceleme*. (Y. Erdem, Çev.). İstanbul: Heretik Yayınları.
- Rifkin, J. ve Howard, T. (1997). *Entropi: dünyaya yeni bir bakış*. (H. Okay, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

- Rose, N. ve Fitzgerald, D. (2015). The metropolis and the mind: are big cities affecting our mental health?. *Mental Health*, November 2.
- Scaglia, A. (2011). Kent maddesi. (Haz. Massimo Borlandi vd. B. Arıbaş, Çev.). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* İstanbul: İletişim Yayınları
- Simmel, G. (1996). Metropol ve zihinsel yaşam. (B. Öcal Düzgören, Çev.). *Cogito, Kent Kültürü Özel Sayısı*, Yaz
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Turner, B. S. (2015). *Klasik sosyoloji*. (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşar, R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 237-260.
- Yaşar, D. (2008). Kültür endüstrisi, metropol ve metropolis. *Toplumbilim, Kent ve Suç Özel Sayısı*, 23, 123-136.